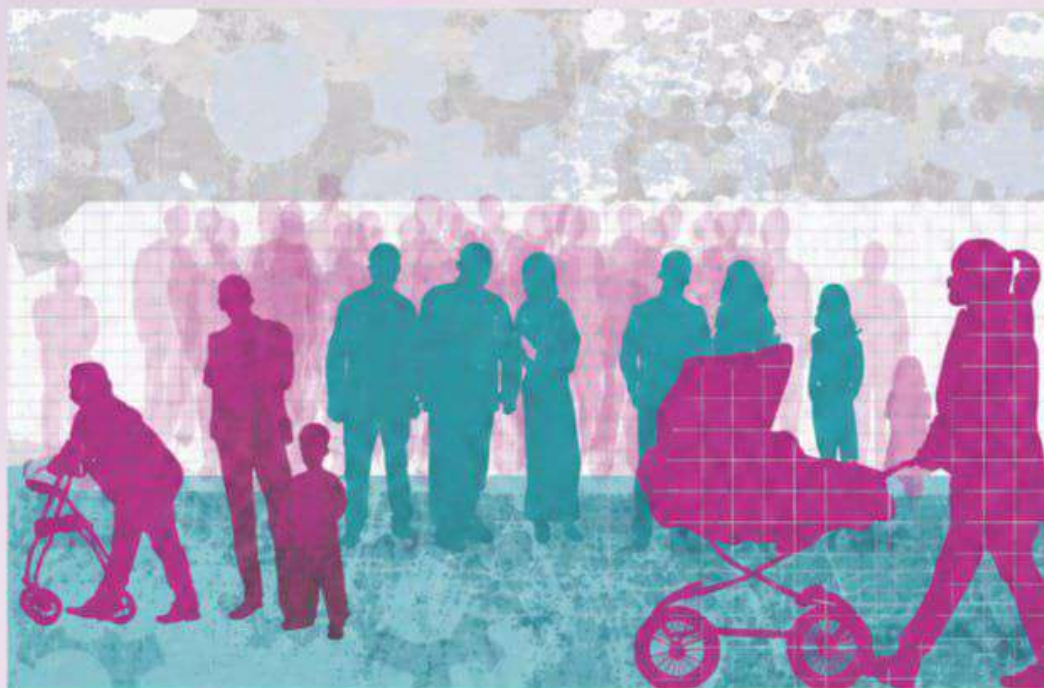

DEMOGRAFIYA VA MEHNAT BOZORI

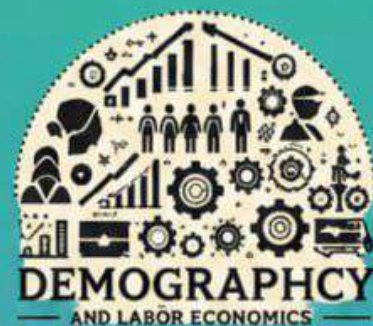
2026

Elektron ilmiy-ommabop jurnal

(+998) 50-005-45-69

https://t.me/demografiya_mehnatbozori

demografiya_mehnat_bozori@mail.ru

IV SON

**DEMOGRAFIYA
VA MEHNAT
BOZORI**

**2026-yil
4-son**

Elektron ilmiy-ommabop jurnal
Электронный научно-популярный
журнал
Electronic popular science journal

BOSH MUHARRIR:

Umurzoqov Bahodir Xamidovich

MUHARRIR:

Bahriddinova Muazzam Azam qizi

TAHRIR HAY'ATI:

Abduraxmonov Qalandar Xodjaevich, i.f.d., akademik.
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof.,
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof.,
Axmedov Durbek Qudratillaevich, i.f.d., professor
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.,
Zokirova Nodira Qalandarovna, i.f.d., prof.,
Abduraxmonova Gulnora Qalandarovna, i.f.d., prof.,
Mamadaliyeva Xafiza Xoldarovna, i.f.d., prof.,
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, i.f.d., prof.,
Arabov Nurali Uralovich, i.f.d., prof.,
Irmatova Aziza Baxromovna, i.f.d., prof.,
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, g.f.d., professor
Isayev Faxriddin Ikramovich, i.f.d., prof.
Usmanov Anvar Saidmaxmudovich, i.f.d., professor
Qodirov Abdurashid Madjidovich, i.f.d., professor
Hermann Sterzinger, i.f.d., professor (Germaniya)
Ibragimov Lutfullo Ziyadullayevich, DSc., professor
Qurbonov Paxlavon Rustamovich, DSc, dotsent
Shakarov Zafar Gaffarovich, PhD, dotsent
Gulmurodov Kamoliddin Abduqodir o'g'li, PhD
Hamrokulov Mirabbos Ortiqovich, PhD
Maxmudov Asliddin Sirojiddin o'g'li, PhD

MUNDARIJA

Баҳриддинова Муаззам Азам қизи <i>Аҳоли такрор барпо бўлиш жараёнларининг меҳнат ресурслари шаклланишига таъсири ва унинг назарий жиҳатлари</i>	4
Sobirova Muxlisa Sherali qizi <i>Eksportga yo'naltirilgan o'sish (export-led growth) modeli: Nazariy-metodologik asoslar, empirik dalillar va rivojlanayotgan iqtisodiyotlar uchun strategik ahamiyati</i>	16
Эргашева Зиёда Баходир қизи <i>Болалар саломатлиги соҳасидаги услоҳотларнинг аҳоли камбағаллик даражасига таъсири</i>	31
Qilichov Ulug'bek Rustam o'g'li <i>Migratsiya oqimlarining ishsizlik darajasiga</i>	54

чора-тадбирларни кучайтириш, жумладан таълим, соғлиқни сақлаш ва ижтимоий ҳимоя тизимларини такомиллаштириш талаб этилади.

Адабиётлар

1. Lotka A.J. *Elements of Physical Biology*. – New York: Williams & Wilkins, 1925.
2. Kuczynski R.R. *The Balance of Births and Deaths*. – Washington: Brookings Institution, 1935.
3. Coale A., Demeny P. *Regional Model Life Tables and Stable Populations*. – Princeton: Princeton University Press, 1966.
4. Notestein F. *Population – The Long View*. – Chicago: University of Chicago Press, 1945.
5. Becker G.S. *A Treatise on the Family*. – Cambridge: Harvard University Press, 1981.
6. Caldwell J.C. *Theory of Fertility Decline*. – London: Academic Press, 1982.
7. Bongaarts J.A. *Framework for Analyzing the Proximate Determinants of Fertility*. – *Population and Development Review*, 1978.
8. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси маълумотлари. www.stat.uz

EKSPORTGA YO‘NALTIRILGAN O‘SISH (EXPORT-LED GROWTH) MODELI: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLAR, EMPIRIK DALILLAR VA RIVOJLANAYOTGAN IQTISODIYOTLAR UCHUN STRATEGIK AHAMIYATI

Sobirova Muxlisa Sherali qizi

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti huzuridagi
“O‘zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning
ilmiy asoslari va muammolari” ilmiy tadqiqot markazi
tayanch doktoranti*

ORCID: 0009-0003-6846-774X

sobirovamuhlisa80@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada eksportga yo‘naltirilgan o‘shish (Export-Led Growth — ELG) modelining nazariy-metodologik asoslari, klassik va zamonaviy xalqaro savdo nazariyalari bilan uzviy bog‘liqligi hamda turli mamlakatlar tajribasida namoyon bo‘lgan empirik natijalari tizimli ravishda tadqiq etilgan. Sharqiy Osiyo mamlakatlarida eksportga yo‘naltirilgan sanoatlashtirishning iqtisodiy o‘shish, tarkibiy transformatsiya va texnologik modernizatsiyaga ta’siri tahlil qilinib, Lotin Amerikasi, Afrika, Janubiy Osiyo va Fors ko‘rfazi davlatlarida kuzatilgan farqli natijalarning institutsional hamda tarkibiy omillari ochib berilgan. Shuningdek, eksport va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi sabab-oqibat bog‘liqligi, tashqi shoklarga moyillik, eksport tarkibining sifati va “umumiylashtirish xatosi” kabi ilmiy munozarali jihatlar tanqidiy baholangan. O‘zbekiston sharoitida ELG modelidan foydalanish imkoniyatlari eksportni oddiy miqdoriy kengaytirish emas, balki yuqori qo‘shilgan qiymatli

ishlab chiqarish, inson kapitali, innovatsiyalar, logistika infratuzilmasi va institutsional islohotlar bilan uyg'unlashtirilgan kompleks strategiya sifatida asoslangan.

Kalit so'zlar: eksportga yo'naltirilgan o'sish, tashqi savdo, iqtisodiy o'sish, eksport diversifikatsiyasi, import o'rnini bosish, sanoatlashtirish, raqobatbardoshlik, global qiymat zanjirlari, institutsional sifat.

МОДЕЛЬ ЭКСПОРТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО РОСТА (EXPORT-LED GROWTH): ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ, ЭМПИРИЧЕСКИЕ ДОКАЗАТЕЛЬСТВА И СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ РАЗВИВАЮЩИХСЯ ЭКОНОМИК

Собирова Мухлиса Шерали кизи

Аспирант Научно-исследовательского центра
«Научные основы и проблемы развитие
экономики Узбекистана» при Ташкентском
государственном экономическом
университете

Аннотация. В данной статье системно исследуются теоретико-методологические основы модели экспортно-ориентированного роста (Export-Led Growth — ELG), ее взаимосвязь с классическими и современными теориями международной торговли, а также эмпирические результаты, проявившиеся в опыте различных стран. Проанализировано влияние экспортно-ориентированной индустриализации в странах Восточной Азии на экономический рост, структурную трансформацию и технологическую модернизацию, а также раскрыты институциональные и структурные факторы, обусловившие различия в результатах, наблюдаемых в странах Латинской Америки, Африки, Южной Азии и государствах Персидского залива. Кроме того, критически рассмотрены дискуссионные аспекты, связанные с причинно-следственной взаимосвязью между экспортом и экономическим ростом, уязвимостью к внешним шокам, качеством структуры экспорта и проблемой «ошибки чрезмерного обобщения» (generalization fallacy). На основе проведенного анализа обосновано, что в условиях Узбекистана применение модели ELG должно рассматриваться не как простое количественное расширение экспорта, а как комплексная стратегия, сочетающая развитие производства продукции с высокой добавленной стоимостью, укрепление человеческого капитала, стимулирование инноваций, совершенствование логистической инфраструктуры и проведение институциональных реформ.

Ключевые слова: экспортно-ориентированный рост, внешняя торговля, экономический рост, диверсификация экспорта, импортозамещение, индустриализация, конкурентоспособность, глобальные цепочки создания стоимости, институциональное качество.

EXPORT-LED GROWTH (ELG) MODEL: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS, EMPIRICAL EVIDENCE, AND STRATEGIC IMPLICATIONS FOR DEVELOPING ECONOMIES

Sobirova Mukhlisa Sherali kizi

PhD student at the Scientific research center
“Scientific Foundations and Problems of Development
of the Economy of Uzbekistan” under the
Tashkent State University of
Economics

Abstract. This article provides a systematic examination of the theoretical and methodological foundations of the Export-Led Growth (ELG) model, its relationship with both classical and contemporary theories of international trade, and the empirical evidence observed across different countries. Particular attention is devoted to analyzing the impact of export-oriented industrialization in East Asian economies on economic growth, structural transformation, and technological modernization, while also identifying the institutional and structural factors underlying the divergent outcomes experienced by countries in Latin America, Africa, South Asia, and the Gulf region. Furthermore, the study critically evaluates several debated issues in the ELG literature, including the causal relationship between exports and economic growth, vulnerability to external shocks, the quality of export composition, and the problem of the generalization fallacy. Based on the findings, the paper argues that, in the context of Uzbekistan, the implementation of the ELG model should not be viewed merely as a strategy for expanding export volumes. Instead, it should be conceived as a comprehensive development strategy integrating high value-added production, human capital development, innovation, logistics infrastructure, and institutional reforms.

Keywords: Export-Led Growth, international trade, economic growth, export diversification, import substitution, industrialization, competitiveness, global value chains, institutional quality.

Kirish.

Ikkinchi jahon urushidan keyingi davrda rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiy siyosatining markaziy masalalaridan biri milliy sanoatni jadallashtirish, ishlab chiqarish salohiyatini kengaytirish va aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladigan optimal tashqi savdo strategiyasini tanlashdan iborat bo'ldi. Mazkur ilmiy-amaliy muammo doirasida ikki muqobil yondashuv shakllandi: ichki bozorni proteksionistik vositalar orqali himoya qilishga asoslangan import o'rnini bosuvchi sanoatlashtirish (Import Substitution Industrialization — ISI) hamda tashqi bozorlardagi talab va raqobat imkoniyatlaridan foydalanishga yo'naltirilgan eksportga asoslangan o'sish (Export-Led Growth — ELG) strategiyasi. Lotin Amerikasi mamlakatlarining aksariyati dastlab ISI modelini

qo'llagan bo'lsa, 1960–1970-yillarda Janubiy Koreya, Tayvan, Singapur va Gonkongda amalga oshirilgan eksportga yo'naltirilgan sanoat siyosati iqtisodiy rivojlanishning muqobil va yuqori samarali yo'lini namoyon etdi [1; 14].

ELG konsepsiyasiga ko'ra, milliy iqtisodiyotning jahon bozorlariga chuqur integratsiyalashuvi resurslarning nisbatan samarali tarmoqlarga qayta taqsimlanishini, ishlab chiqarish miqyosining kengayishini, ilg'or texnologiyalar va boshqaruv amaliyotlarining o'zlashtirilishini hamda korxonalar raqobatbardoshligining oshishini ta'minlaydi. Eksport tushumlari kapital va texnologik importni moliyalashtirish imkonini kengaytirib, to'lov balansi va xorijiy valyuta cheklovlarini yumshatadi. Biroq zamonaviy empirik adabiyotlar eksportning o'sishga ta'siri avtomatik va universal emasligini, uning natijadorligi eksport tarkibi, institutsional muhit, inson kapitali sifati, infratuzilma va makroiqtisodiy boshqaruvga bog'liqligini ko'rsatadi [6; 11; 13].

Tadqiqotning maqsadi ELG modelining nazariy asoslarini tizimlashtirish, uning tarixiy evolyutsiyasi va asosiy transmissiya mexanizmlarini aniqlash, turli mintaqalar bo'yicha empirik natijalarni qiyosiy tahlil qilish hamda O'zbekiston iqtisodiyoti uchun ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, ilmiy abstraksiyalash, tarixiy-mantiqiy yondashuv va ikkilamchi empirik tadqiqotlar natijalarini umumlashtirish usullaridan foydalanildi.

Adabiyotlar sharhi.

ELG konsepsiyasining nazariy ildizlari A. Smitning mutlaq ustunlik va D. Rikardoning nisbiy ustunlik g'oyalariga borib taqaladi. Ushbu nazariyalarga ko'ra, mamlakatlarning o'zlari nisbatan samarali ishlab chiqaradigan tovar va xizmatlarga ixtisoslashuvi xalqaro mehnat taqsimotini chuqurlashtirib, umumiy farovonlikni oshiradi. Xeksher–Olin modeli mazkur yondashuvni ishlab chiqarish omillari bilan ta'minlanganlik darajasi orqali izohlab, kapital, mehnat

va tabiiy resurslarning nisbiy ko'pligi eksport ixtisoslashuvini belgilashini asoslaydi. Shu tariqa klassik va neoklassik nazariyalar eksportni dastlab statik samaradorlik manbai sifatida talqin qilgan bo'lsa, keyingi tadqiqotlar uni texnologik yangilanish va uzoq muddatli unumdorlik o'sishining dinamik omili sifatida ko'ra boshladi.

B. Balassa rivojlanayotgan mamlakatlarning savdo rejimlarini qiyosiy tahlil qilib, eksportni rag'batlantiruvchi siyosat yuritgan iqtisodiyotlarda ishlab chiqarish omillaridan foydalanish samaradorligi, sanoat mahsuldorligi va iqtisodiy o'sish sur'atlari nisbatan yuqori bo'lishini empirik jihatdan ko'rsatdi [1]. Balassa yondashuvida eksport bozorlaridagi raqobat korxonalarini mahsulot sifati, xarajatlar, texnologiya va boshqaruvni uzluksiz takomillashtirishga majbur qiluvchi institutsional mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Natijada tashqi talabning kengayishi nafaqat ishlab chiqarish hajmini oshiradi, balki iqtisodiyotning tarkibiy modernizatsiyasiga ham turtki beradi.

A. Kryuger import o'rnini bosish siyosatining institutsional oqibatlarini "rentaga intiluvchi xulq-atvor" (rent-seeking behavior) tushunchasi orqali izohladi. Litsenziyalar, kvotalar, yuqori tariflar va selektiv imtiyozlar mavjud sharoitda iqtisodiy subyektlar resurslarni ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga emas, balki ma'muriy imtiyozlardan foydalanishga yo'naltirishi mumkin [8]. Bunday holat raqobat muhitini zaiflashtirib, samarasiz korxonalarini sun'iy ravishda saqlab qoladi va jamiyat miqyosida farovonlik yo'qotishlariga olib keladi. Shu sababli tashqi savdoni oqilona liberallashtirish va eksportchilar uchun teng raqobat sharoitini shakllantirish resurs taqsimotidagi buzilishlarni kamaytirish vositasi sifatida qaraladi.

G. Feder iqtisodiyotni eksport va eksportga yo'naltirilmagan sektorlarga ajratgan ikki sektorli model orqali eksport sektorining chegaraviy unumdorligi yuqoriroq bo'lishi mumkinligini nazariy va ekonometrik jihatdan asoslab berdi

[6]. Modelda eksport sektorining ustunligi miqyos samarasi, boshqaruv va texnologiya bo'yicha ijobiy tashqi ta'sirlar, xalqaro raqobat intizomi hamda eksport tushumlari evaziga kapital tovarlari importini moliyalashtirish imkoniyati bilan izohlanadi. Feder modeli eksportning iqtisodiy o'sishga bevosita hissasi bilan bir qatorda, eksport qilmaydigan tarmoqlarga bilim, texnologiya va malaka tarqalishi orqali bilvosita ta'sirini ham hisobga olishi bilan ahamiyatlidir.

Yangi savdo nazariyasi va endogen o'sish konsepsiyalari eksportning iqtisodiy o'sishga ta'sirini mukammal raqobat va o'zgarmas miqyos qaytimi doirasidan tashqarida izohladi. P. Krugman miqyos iqtisodiyoti va nomukammal raqobat sharoitida bozor hajmining kengayishi korxonalarga o'rtacha xarajatlarni pasaytirish va mahsulot xilma-xilligini oshirish imkonini berishini ko'rsatdi. G. Grossman va E. Helpman esa xalqaro savdo, ilmiy-tadqiqot faoliyati, innovatsiyalar va "amalda o'rganish" (learning-by-doing) o'rtasidagi bog'liqlikni asoslab, eksportni bilimlar jamg'arilishi va uzoq muddatli umumiy omillar unumdorligi o'sishining muhim manbai sifatida talqin qildi [7; 9].

1950–1960-yillarda ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlar, ayniqsa Lotin Amerikasi davlatlari, xomashyo eksportiga qaramlikni kamaytirish va milliy sanoat bazasini shakllantirish maqsadida import o'rnini bosuvchi sanoatlashtirish siyosatini tanladi. Dastlab mazkur strategiya ayrim ishlab chiqarish quvvatlarini yaratishga xizmat qilgan bo'lsa-da, uzoq muddatda yuqori tariflar, valyuta kursining ortiqcha qadrlanishi, cheklangan ichki bozor va doimiy davlat ko'magiga bog'liq samarasiz korxonalar shakllanishiga sabab bo'ldi. Eksport tushumlarining yetarli darajada oshmasligi, import qilinadigan kapital va oraliq tovarlarga talabning ortishi hamda tashqi qarz muammolari ISI modelining ichki ziddiyatlarini kuchaytirdi [8; 13].

Sharqiy Osiyo mamlakatlari esa eksportga yo'naltirilgan sanoatlashtirishni bozor mexanizmlari va faol davlat siyosatining uyg'unligi asosida amalga oshirdi.

Janubiy Koreya, Tayvan, Singapur va Gonkong tajribasida raqobatbardosh valyuta kursi, maqsadli eksport kreditlari, soliq rag'batlari, inson kapitaliga investitsiyalar, texnologiya transferi va eksport natijalariga bog'langan davlat ko'magi muhim rol o'ynadi. Ushbu siyosat korxonalarni jahon bozori standartlariga moslashishga, ishlab chiqarish tarkibini mehnat talab tarmoqlardan kapital va texnologiya talab tarmoqlarga bosqichma-bosqich o'tkazishga imkon berdi. Jahon banki mazkur jarayonni yuqori jamg'arma, investitsiya, makroiqtisodiy intizom va institutsional salohiyat bilan bog'liq kompleks rivojlanish modeli sifatida baholagan [14].

1980–1990-yillarda savdoni liberallashtirish va eksportni rag'batlantirish tamoyillari xalqaro moliya institutlari tavsiyalarining muhim tarkibiy qismiga aylandi. Biroq turli mintaqalarda bir xil siyosat paketlari turlicha natija berdi. Bu holat eksportga ochiqlikning o'zi yetarli shart emasligini, undan olinadigan samara sanoat siyosati sifati, infratuzilma, moliyaviy tizim, davlat boshqaruvi va milliy korxonalarning texnologik singdirish salohiyati bilan belgilanadigan shartli jarayon ekanini ko'rsatadi.

Ilmiy adabiyotlarda eksportning iqtisodiy o'sishga ta'sir etish kanallari quyidagi o'zaro bog'liq mexanizmlar orqali izohlanadi:

- Miqyos samarasi — tashqi bozorlarga chiqish korxonalarga ichki talab hajmi bilan cheklanib qolmasdan ishlab chiqarishni kengaytirish, doimiy xarajatlarni katta hajmdagi mahsulotga taqsimlash va o'rtacha tannarxni pasaytirish imkonini beradi.
- Texnologik va bilimlar diffuziyasi — xalqaro xaridorlar, transmilliy kompaniyalar va global qiymat zanjirlari bilan hamkorlik mahalliy korxonalarning texnologiya, standart, marketing va boshqaruv kompetensiyalarini o'zlashtirishini jadallashtiradi.

- Xorijiy valyuta cheklovining yumshashi — eksport tushumlari kapital uskunalari, oraliq mahsulotlar va zamonaviy texnologiyalar importini moliyalashtirib, investitsion faollik hamda ishlab chiqarish quvvatlarining kengayishiga xizmat qiladi.
- Resurslar taqsimotining takomillashuvi — nisbiy ustunlik va bozor signallari asosida mehnat, kapital va tadbirkorlik resurslari yuqori unumdorlikka ega bo'lgan tarmoqlarga yo'naltiriladi.
- Raqobat va institutsional intizom — tashqi bozordagi qat'iy narx, sifat va yetkazib berish talablari korxonalarni samaradorlikni oshirishga, davlatni esa makroiqtisodiy barqarorlik, bojxona, sertifikatlash va logistika institutlarini takomillashtirishga undaydi.

Mazkur mexanizmlar o'zaro sinergik ta'sir ko'rsatadi: eksportning kengayishi qisqa muddatda yalpi talabni qo'llab-quvvatlasa, o'rta va uzoq muddatda kapital jamg'arilishi, innovatsiyalar, mehnat unumdorligi va umumiy omillar unumdorligi oshishiga zamin yaratadi. Shu jihatdan ELG modeli eksportni faqat tashqi talab manbai sifatida emas, balki iqtisodiyotning tarkibiy va texnologik transformatsiyasini jadallashtiruvchi mexanizm sifatida talqin qiladi. **Empirik tadqiqotlar sharhi.**

ELG gipotezasini empirik tekshirishda vaqt qatorlari va panel ma'lumotlarga asoslangan kointegratsiya tahlili, Grenjer sababiylik testi, ARDL/ECM modellari, vektor avtoregressiya hamda vaqt-chastota domeni usullaridan keng foydalaniladi. Tadqiqot natijalari eksport va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikning mamlakat, davr, eksport tarkibi va tanlangan ekonometrik usulga qarab farqlanishini ko'rsatadi. Quyidagi jadvalda ayrim vakillik tadqiqotlarining xulosalari umumlashtirilgan.

1-jadval.

Eksportga yo'naltirilgan o'sish (ELG) gipotezasi bo'yicha xalqaro empirik tadqiqotlar natijalarining qiyosiy tavsifi

Mamlakat / mintaqa	Davr va metod	Asosiy ilmiy natija
Janubiy Koreya, Tayvan, Singapur va Gonkong	1965–1990-yillar; tarixiy-institutsional tahlil	Eksportga yo'naltirilgan sanoatlashtirish yuqori o'sish va tarkibiy transformatsiya bilan uyg'unlashgan [14].
ASEAN-8 mamlakatlari	Lee, Hasyim va Lin (2023); panel kointegratsiya	Eksport va YAIM o'rtasida uzoq muddatli musbat bog'liqlik aniqlangan [10].
Janubiy Osiyo mamlakatlari	1991–2017-yillar; panel ARDL/ECM	Eksport va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatgan [11].
EAC va SADC iqtisodiyotlari	2025-yil; mintaqaviy panel tahlili	Natijalar institutsional sifat va savdo infratuzilmasiga bog'liq holda farqlangan [15].
Fors ko'rfazi hamkorlik kengashi mamlakatlari	1975–2016-yillar; Yoxansen kointegratsiyasi	ELG gipotezasi faqat ayrim mamlakatlarda tasdiqlangan [12].
Gretsiya	Dritsaki va Dritsaki (2024); vaqt qatori tahlili	Uzoq muddatda ELG, qisqa muddatda esa importga tayangan o'sish mexanizmi ustun bo'lgan [5].

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, ELG gipotezasi Sharqiy va Janubi-Sharqiy Osiyoda nisbatan barqaror tasdiqlangan bo'lsa-da, Afrika, Fors ko'rfazi va ayrim rivojlangan iqtisodiyotlarda natijalar aralash yoki shartli xususiyatga ega [5; 10–12; 15]. Ushbu tafovut eksport hajmining o'zi emas, balki uning tarkibiy sifati hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini anglatadi. Xomashyo eksporti narx tebranishlariga yuqori darajada bog'liq bo'lsa, qayta ishlangan, texnologik va bilim talab qiluvchi mahsulotlar eksporti mamlakat ichida ko'proq qo'shilgan qiymat, malaka va innovatsion tashqi samaralarni shakllantiradi. Demak, ELG

modelining natijadorligi eksport diversifikatsiyasi, institutsional sifat, inson kapitali va makroiqtisodiy boshqaruv bilan belgilanadi.

ELG modeliga qaratilgan tanqidlar va cheklovlar.

Eksport va YAIM o'sishi o'rtasidagi musbat korrelyatsiya har doim ham eksportdan o'sishga yo'nalgan bir tomonlama sababiylikni anglatmaydi. Ayrim tadqiqotlarda iqtisodiy o'sish ishlab chiqarish quvvatlari va raqobatbardoshlikni oshirib, eksportni kengaytirishi, ya'ni Growth-Led Exports (GLE) mexanizmi ustun bo'lishi aniqlanadi. Boshqa holatlarda ikki tomonlama sababiylik yoki uchinchi omillar — investitsiyalar, institutlar va texnologik rivojlanish — eksport hamda o'sishga bir vaqtda ta'sir ko'rsatishi mumkin. Endogenlik va teskari sababiylik muammolari ELG gipotezasini baholashda puxta ekonometrik identifikatsiyani talab qiladi.

Eksportga yuqori darajada qaram iqtisodiyotlar jahon talabining pasayishi, xomashyo narxlarining tebranishi, proteksionistik choralar, geosiyosiy cheklovlar va asosiy savdo hamkorlaridagi iqtisodiy tanazzullarga nisbatan sezgir bo'ladi. 1997–1998-yillardagi Osiyo moliyaviy inqirozi hamda 2008–2009-yillardagi global moliyaviy inqiroz tashqi talabga ortiqcha tayanishning makroiqtisodiy xatarlarini namoyon etdi. Shu sababli eksportga yo'naltirilgan strategiya bozorlar va mahsulotlar diversifikatsiyasi, yetarli xalqaro zaxiralar hamda ichki talabni qo'llab-quvvatlovchi siyosat bilan muvozanatlashtirilishi zarur.

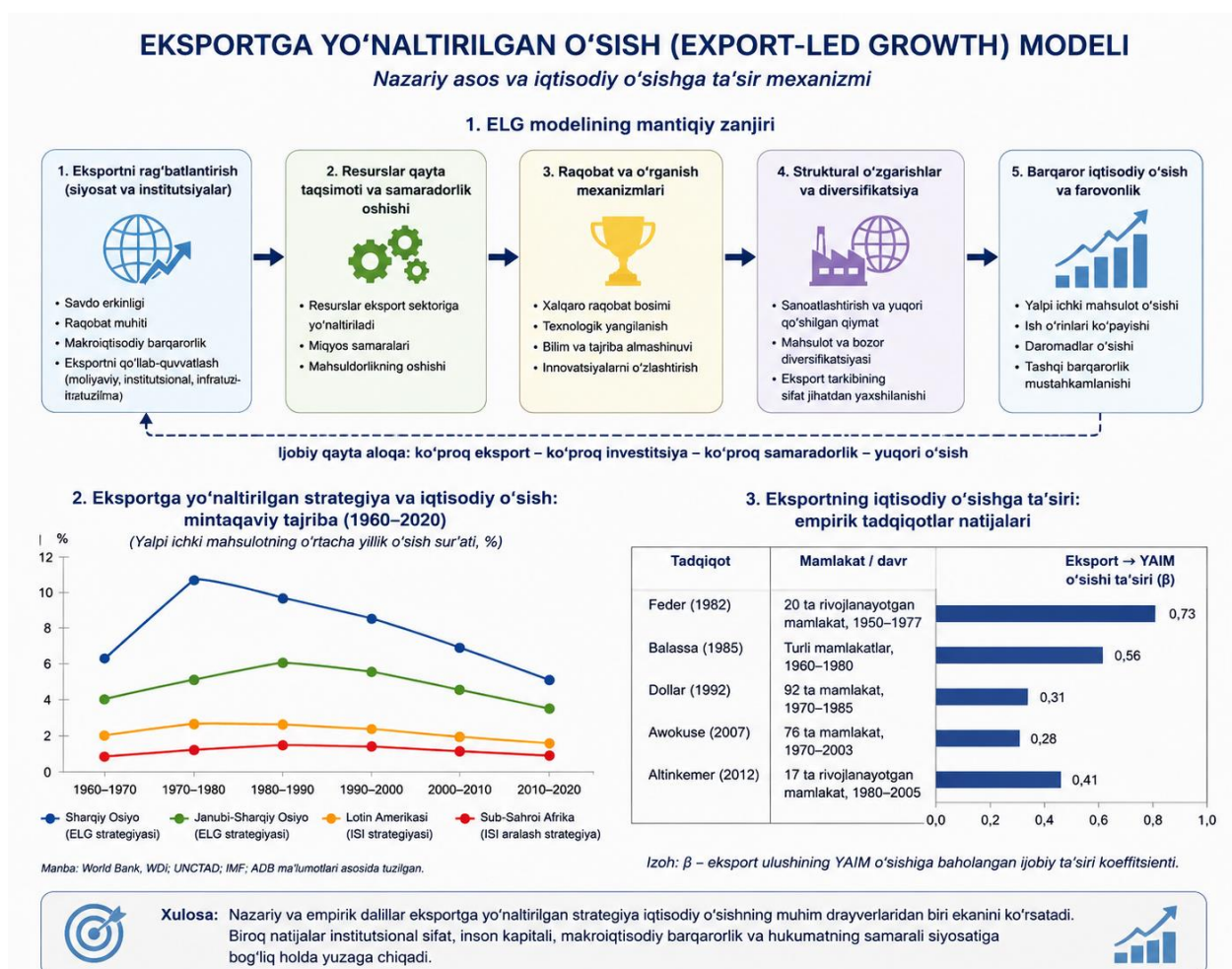
Eksportga yo'naltirilgan sanoatlashtirish past ish haqi va mehnat talab qiluvchi yig'uv operatsiyalariga uzoq muddatli tayanib qolgan taqdirda daromadlar tengsizligini kuchaytirishi va "o'rta daromad tuzog'i" xavfini oshirishi mumkin. Bunday modelda eksport hajmi ortsa-da, milliy iqtisodiyotda yaratiladigan qo'shilgan qiymat, texnologik kompetensiya va mahalliy yetkazib beruvchilar ulushi cheklangan bo'lib qoladi. Shu bois eksport siyosati ishlab chiqarish zanjirining yuqori bo'g'inlariga o'tish, ilmiy-tadqiqot faoliyati, kasbiy

ko'nikmalar va mahalliyashtirish darajasini oshirish bilan birga olib borilishi lozim.

J. Bhagwati tomonidan ilgari surilgan “umumiylashtirish xatosi” (fallacy of composition)ga ko'ra, ayrim mamlakat uchun samarali bo'lgan eksportni jadal kengaytirish strategiyasi barcha rivojlanayotgan mamlakatlar tomonidan bir vaqtda qo'llanganda xuddi shunday natija bermasligi mumkin [2]. Bir xil tovarlar bo'yicha global taklifning keskin oshishi narxlarning pasayishi va savdo shartlarining yomonlashuviga olib keladi. Mazkur cheklov eksport siyosatida mahsulot differentsiatsiyasi, innovatsiya, yangi bozorlarni egallash va global talab tendensiyalarini hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

1-rasm.

Eksportga yo'naltirilgan o'sish modelining iqtisodiy o'sishga ta'sir mexanizmi

Manba: muallif tomonidan ilmiy manbalarni umumlashtirish va sun'iy intellekt vositasidan foydalanish asosida ishlab chiqilgan.

1-rasmda eksportga yo'naltirilgan o'sish (Export-Led Growth – ELG) modelining iqtisodiy o'sishga ta'sir etishning konseptual mexanizmi tizimli ravishda tasvirlangan. Modelga ko'ra, davlat tomonidan eksport faoliyatini institutsional, moliyaviy va infratuzilmaviy jihatdan qo'llab-quvvatlash resurslarning eksportga yo'naltirilgan tarmoqlarga samarali taqsimlanishiga xizmat qiladi. Natijada ishlab chiqarish miqyosi kengayadi, mehnat unumdorligi ortadi hamda korxonalarning xalqaro bozorlarda raqobatbardoshligi kuchayadi.

Eksport faoliyatining kengayishi korxonalarni xalqaro sifat standartlari va texnologik talablarni joriy etishga undaydi. Bu esa ilg'or texnologiyalarni o'zlashtirish, innovatsion faoliyatni faollashtirish va boshqaruv samaradorligini oshirish orqali iqtisodiyotda ijobiy tarkibiy o'zgarishlarni yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar ulushining ortishi eksport tarkibini diversifikatsiya qilishga va tashqi bozorlardagi raqobat ustunligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Rasmda aks ettirilgan qayta aloqa (feedback) mexanizmi eksport hajmining ortishi investitsiyalar ko'payishiga, investitsiyalar esa ishlab chiqarish samaradorligi va eksport salohiyatining yanada kengayishiga olib kelishini ifodalaydi. Mazkur jarayon uzoq muddatli istiqbolda yalpi ichki mahsulotning o'sishi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi, aholi daromadlarining ko'payishi hamda makroiqtisodiy barqarorlikning mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

Shunday qilib, eksportga yo'naltirilgan o'sish modeli faqat tashqi savdo hajmini oshirish vositasi emas, balki iqtisodiyotning tarkibiy transformatsiyasini, texnologik modernizatsiyasini va milliy raqobatbardoshlikni ta'minlovchi kompleks rivojlanish mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur konseptual yondashuv O'zbekiston sharoitida ham eksportni diversifikatsiya qilish, yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish hamda milliy

iqtisodiyotning xalqaro qiymat zanjirlariga integratsiyalashuvini jadallashtirish nuqtai nazaridan alohida ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

O'zbekistonda 2017-yildan boshlab valyuta bozorini liberallashtirish, tashqi savdo tartib-taomillarini soddalashtirish, eksportchilarni moliyaviy va institutsional qo'llab-quvvatlash, erkin iqtisodiy zonalarni rivojlantirish hamda Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish jarayonini jadallashtirish orqali ochiq iqtisodiyot tamoyillari bosqichma-bosqich kuchaytirildi. Ushbu islohotlar ELG modelining ayrim elementlariga mos keladi. Biroq tarixan xomashyo va standartlashtirilgan tovarlar ulushi yuqori bo'lgan eksport tarkibini tayyor, qayta ishlangan va yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar tomon o'zgartirish strategik vazifa bo'lib qolmoqda. Feder modeli nuqtayi nazaridan bunday tarkibiy siljish texnologik eksternalliklar, malaka oshishi va eksport sektoridan boshqa tarmoqlarga bilimlar tarqalishini kuchaytirishi mumkin [6].

O'zbekiston uchun eksportga yo'naltirilgan o'sish strategiyasining samaradorligi eksport hajmini mexanik ko'paytirish bilan emas, balki milliy ishlab chiqaruvchilarning global qiymat zanjirlaridagi mavqeini yaxshilash bilan baholanishi lozim. Buning uchun, birinchidan, meva-sabzavot, to'qimachilik va xomashyo eksportidan chuqur qayta ishlangan mahsulotlar, mashinasozlik, kimyo, farmatsevtika va raqamli xizmatlar eksportiga bosqichma-bosqich o'tish; ikkinchidan, xalqaro standartlashtirish, sertifikatlash, sovuq zanjir va transport-logistika infratuzilmasini rivojlantirish; uchinchidan, eksportni moliyalashtirish, sug'urtalash va faktoring vositalarini kengaytirish; to'rtinchidan, innovatsiya, ilmiy-tadqiqot va kasbiy ta'limni eksport siyosati bilan integratsiyalash maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv Sharqiy Osiyo tajribasini mexanik ko'chirishdan ko'ra, uning asosiy tamoyillarini milliy institutsional va resurs sharoitlariga moslashtirishni nazarda tutadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari eksportga yo'naltirilgan o'sish modeli iqtisodiy rivojlanishning muhim, biroq mustaqil va universal kafolati bo'lmagan mexanizm ekanini ko'rsatadi. Sharqiy Osiyo tajribasi eksportning ishlab chiqarish miqyosi, texnologik o'zlashtirish, kapital jamg'arilishi va tarkibiy transformatsiyani jadallashtirish salohiyatini namoyon etgan. Shu bilan birga, boshqa mintaqalardagi aralash natijalar ELG samarasi eksportning tarkibi, institutsional salohiyat, inson kapitali, makroiqtisodiy barqarorlik va davlat siyosatining izchilligiga bog'liqligini tasdiqlaydi. O'zbekiston sharoitida ELG modeli yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar eksportini kengaytirish, mahsulot va bozor diversifikatsiyasini chuqurlashtirish, global qiymat zanjirlariga integratsiyalashuv hamda eksport faoliyatini innovatsion va logistika infratuzilmasi bilan ta'minlashga qaratilgan kompleks rivojlanish strategiyasining tarkibiy qismi sifatida qo'llanishi lozim. Shu asosda eksport siyosatining mezoni faqat eksport tushumlari o'sishi emas, balki milliy qo'shilgan qiymat, mehnat unumdorligi, texnologik murakkablik va iqtisodiyotning tashqi shoklarga chidamliligi oshishi bo'lishi kerak.

Adabiyotlar

1. Balassa, B. (1978). Exports and economic growth: Further evidence. *Journal of Development Economics*, 5(2), 181–189.
2. Bhagwati, J. N. (1988). Export-Promoting Trade Strategy: Issues and Evidence. *World Bank Research Observer*, 3(1), 27–57.
3. Bozatli, O. et al. (2023). Time- and frequency-domain causality analysis of exports and growth.
4. Cherif, R., & Hasanov, F. (2024). The Return of the Policy That Shall Not Be Named: Principles of Industrial Policy. IMF Working Paper.
5. Dritsaki, M., & Dritsaki, C. (2024). Export-Led and Import-Led Growth Hypotheses: Empirical Evidence from Greece. In *Applied Economic Research and Trends (ICOAE 2023)*. Springer.
6. Feder, G. (1983). On exports and economic growth. *Journal of Development Economics*, 12(1–2), 59–73.
7. Grossman, G. M., & Helpman, E. (1991). *Innovation and Growth in the Global Economy*. MIT Press.

8. Krueger, A. O. (1978). Foreign Trade Regimes and Economic Development: Liberalization Attempts and Consequences. NBER.
9. Krugman, P. (1994). The Myth of Asia's Miracle. Foreign Affairs, 73(6), 62–78.
10. Lee, C.-W., Hasyim, B., & Lin, J.-Y. (2023). The Export-Led Growth Hypothesis: Some Evidence from the 8-ASEAN. Journal of Applied Finance & Banking, 13(2).
11. Kumar, M., Nargis, & Begam, A. (2020). Export-led growth hypothesis: Empirical evidence from selected South Asian countries. Asian Journal of Economic Modelling, 8(1), 1–15.
12. Kalaitzi, A. S., & Chamberlain, T. W. (2020). The validity of the export-led growth hypothesis: some evidence from the GCC. Journal of International Trade & Economic Development, 30(2).
13. Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2014). Economic Development (12th ed.). Pearson.
14. World Bank. (1993). The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy. Oxford University Press.
15. Empirical Re-Investigation into the Export-Led Growth Hypothesis: Evidence from EAC and SADC Economies (2025). Economies (MDPI), 13(6), 175.

БОЛАЛАР САЛОМАТЛИГИ СОҲАСИДАГИ ИСЛОҲОТЛАРНИНГ АҲОЛИ КАМБАҒАЛЛИК ДАРАЖАСИГА ТАЪСИРИ

Эргашева Зиёда Баходир қизи

Ўзбекистон Миллий университети Иқтисодийёт факультети 4-курс
талабаси

Тел: +998971959929, e-mail: ziyodaeg99@gmail.com

ORCID ID: 0009-0007-4455-3976

Аннотация. Мақолада мамлакатдаги камбағаллик даражаси ва ижтимоий-иқтисодий омилларнинг болалар ўлими кўрсаткичларига таъсирининг назарий-услубий ҳамда амалий-эконометрик асослари таҳлил қилинган. Тадқиқотда ушбу йўналишдаги ЮНИСЕФ ва ЖССТ концептуал қарашлари тизимлаштирилиб, давлат харажатлари, камбағаллик, эмлаш қамрови ҳамда ижтимоий-демографик омилларнинг болалар ўлими билан ўзаро боғлиқлиги STATA дастурида Пирсон ва Спирмен корреляцион таҳлили орқали баҳоланган.

Калит сўзлар: камбағаллик даражаси, болалар ўлими, гўдаклар ўлими, кам таъминланган оилалар, соғлиқни сақлаш харажатлари, эмлаш, тиббий ваучерлар.

ВЛИЯНИЕ РЕФОРМ В ОБЛАСТИ ОХРАНЫ ЗДОРОВЬЯ ДЕТЕЙ НА УРОВЕНЬ БЕДНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ

Эргашева Зиёда Баходир қизи

студентка 4 курса экономического факультета Национального
университета Узбекистана

Тел: +998971959929, e-mail: ziyodaeg99@gmail.com

ORCID ID: 0009-0007-4455-3976